

ราชรูปภูวัต

ชีวิตและความฝัน
ของคนรุ่นใหม่
สมัยคณะราษฎร

รัชธรรมบุญ

ณัฐพล ใจจริง

ราชบรรพตวิจิตร:

ชีวิตและความฝันใฝ่ของคนรุ่นใหม่สมัยคณะราษฎร

ราชทูตปฏิวัติ: ชีวิตและความฝันใหม่ของคนรุ่นใหม่ สมัยคณะราษฎร

ณัฐพล ใจจริง

ราคา ๔๘๐ บาท

หากท่านต้องการสั่งซื้อหนังสือเล่มนี้
จำนวนมากในราคาพิเศษ
โปรดติดต่อโดยตรงที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๓
โทรสาร ๐-๒๕๔๐-๙๐๑๒

**MATICHON
PREMIUM
PRINT**

ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT

บริษัทงานดี จำกัด (มหาชน)
รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๑๔, ๒๔๒๔
email: print.matichon@gmail.com

ในกรณีที่มีหนังสือผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matchonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox: matchonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

ราษฎรปฏิวัติ: ชีวิตและความฝันใหม่ของคนรุ่นใหม่ สมัยคณะราษฎร • ณัฐพล ใจจริง

พิมพ์ครั้งแรก : มิถุนายน ๒๕๖๕

ราคา ๔๘๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ณัฐพล ใจจริง.

ราษฎรปฏิวัติ: ชีวิตและความฝันใหม่ของคนรุ่นใหม่
สมัยคณะราษฎร.

กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๖๕. ๕๐๔ หน้า.

1. ไทย-การเมืองและการปกครอง. I. ชื่อเรื่อง.
320.9593

ISBN 978 - 974 - 02 - 1790 - 9

สำนักพิมพ์มติชน | www.matichonbook.com

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาท, สุพจน์ แจ้งเร็ว, นงนุช สิงหเดชะ,
รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : สุภชัย สุชาติสุธารธรรม, ประภาพร ประเสริฐโสภา
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ นูนปาน
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : ปกรณ์เกียรติ ตีโรจนานิช
- บรรณาธิการเล่ม : ปิยวัฒน์ สีแดงสุก
- พิสูจน์อักษร : ณรงค์ พึ่งบุญพา
- กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม
- ศิลปกรรม-ออกแบบปก : ประภาพร ประเสริฐโสภา
- ประชาสัมพันธ์และการตลาด : ศรินญา สุวรรณโค, กฤษณ์ณรงค์ บัวใหญ่,
ณัชชา เชี่ยววล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๒๓๕

โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๕๔๘๘

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ ๑

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๐๐๐, ๒๑๐๘

โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๙๐๑๓

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๐-๓๓๕๓

โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๙๐๑๒

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.
12 Tethsabannarueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,
Bangkok 10900 Thailand

สารบัญ

ราชฎการปฏิวัติ

คำนำ: โลกในมือของหนุ่มสาว (๗)

อารัมภบท: “ผมได้เห็นเหตุการณ์การปฏิวัติ...” ๒

ภาค ๑ คณะทหารหนุ่มกับการ “เก๊กเหม้ง” สยาม ๖๖

๑ ทหารหนุ่มสมัยราชาธิปไตย:

จาก “ปฏิวัติซินไฮ่” ถึง “คณะ ร.ศ. ๑๓๐” ๖๘

๒ พยาธิสภาพ “ความเสื่อมชาม” ของสยาม:

จากหมอซุนถึงหมอเหลียงและหมอฮั้ว ๗๖

๓ ว่าด้วยอนาคตของสยาม:

พระบรมราชวิจารณ์ต่อคณะทหารหนุ่ม ๘๕

ภาค ๒ คณะราษฎรกับการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ๙๖

๔ ปรีดี พนมยงค์: เด็กชายจากกรุงเก่ากับการปฏิวัติ ๙๘

๕ ม.ล. อุดม สนิทวงศ์:

ราชินิกุลผู้เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าชนชั้น ๑๑๙

๖ ม.ล. กวี เดชาติวงศ์: วิศวกรผู้เห็นชาติสำคัญสูงสุด ๑๒๘

๗ ดร. ตั้ว ลพานุกรม: เกสักรนักปฏิวัติ ๑๓๗

๘ ดร. ประจวบ บุนนาค: นักเคมีปฏิวัติ ๑๔๙

ภาค ๓ “เยาว์รุ่น” หลัง ๒๕๗๕	๑๖๐
๙ “เยาว์รุ่น” กับการพิทักษ์ประชาธิปไตยไทย	๑๖๒
ภาค ๔ “โลกใหม่” ของคนหนุ่มสาวสมัยประชาธิปไตย	๒๐๖
๑๐ อ่าน “โลกใหม่” ผ่านหนังสือการเมืองหลังการปฏิวัติ	๒๐๘
๑๑ เขียน “โลกใหม่” ในเรียงความฉลองรัฐธรรมนูญ	๒๙๙
๑๒ เทียบงานฉลองรัฐธรรมนูญสมัยคณะราษฎร	๓๔๗
ปัจจัยมบพ: ความผันไผ่ร่วมกัน	๔๖๖
บรรณานุกรม	๔๗๓

คำนำ:

โลกในมือของหนุ่มสาว

การลุกฮือขึ้นของเยาวชนคนหนุ่มสาวเมื่อช่วงต้น พ.ศ. ๒๕๖๓ ซึ่งพวกเขาและเธอผู้ถือคติในเรื่องเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ อันมีสัญลักษณ์การชูนิ้ว ๓ นิ้วเป็นเครื่องหมายการต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการ ผนวกกับพวกเขาและเธอเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับคณะราษฎรอย่างใกล้ชิด พร้อมนับตัวเองเป็นลูกหลานคณะราษฎร และกลับไปรื้อฟื้นทุกอย่างเกี่ยวกับคณะราษฎรขึ้นมาใหม่นั้น ทำให้คณะราษฎรกลับมามีที่ยืนอีกครั้งในสังคมไทย จนอาจเรียกได้ว่า คณะราษฎรและการปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ มีภาพจำในเชิงบวกมากที่สุด ในประวัติศาสตร์ไทย

ด้วยเหตุที่ปรากฏการณ์คณะราษฎรในขบวนการนักศึกษา ๒๕๖๓ เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างความเป็นจริงกับความคาดหวังถึงสังคมอุดมคติ ส่งผลให้คนหนุ่มสาวบางส่วนหันกลับไปศึกษาการปฏิวัติ ๒๔๗๕ อย่างจริงจัง ส่งผลให้ข้อเสนอของพวกเขาและเธอจึงเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวังที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลง

ให้สังคมไทยเข้าร่องเข้ารอยตามหลักการสากล ทั้งนี้ ข้อเรียกร้องของพวกเราและเธอหาได้ต้องการถอนรากถอนโคน มิได้ไปไกลกว่าคณะราษฎร แต่ยังคงอยู่ภายใต้หลักการของคณะราษฎร ทั้งหมดนี้เพื่อสานต่อภารกิจของคณะราษฎรให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง”

หนังสือเล่มนี้จึงต้องการบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ในมิติบทบาท ความรู้สึกนึกคิด ความผันผៃทางการเมือง และชีวิตทางสังคมของคนหนุ่มสาวในอดีต นับตั้งแต่คณะทหารหนุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ คณะราษฎรผู้เป็นคนหนุ่มสาวสมัยสมบูรณ์ ญาสิทธิราชย์ จวบจนคนหนุ่มสาวสมัยประชาธิปไตยช่วงแรก อันเป็นหนทางที่จะเข้าใจอดีตและปัจจุบัน ทั้งนี้ เนื้อหาในเล่มแบ่งออกเป็น ๔ ภาค คือ ภาค ๑ คณะทหารหนุ่มกับการ “แก้แค้น” สยาม ภาค ๒ คณะราษฎรกับการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ภาค ๓ “เยาวรุ่น” หลัง ๒๔๗๕ และภาค ๔ “โลกใหม่” ของคนหนุ่มสาวสมัยประชาธิปไตย

หนังสือเล่มนี้จะสำเร็จลงไม่ได้หากปราศจากความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ศ. พิเศษ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ศ. ดร. ไชยวัฒน์ คำชู รศ. ฉลอง สุนทรวาณิชย์ ศ. ดร. ธงชัย วินิจจะกุล Prof. Dr. Yoshifumi Tamada Prof. Dr. Søren Ivarsson Prof. Dr. Junko Koizumi Prof. Dr. Tyrell Haberkorn Prof. Dr. Kevin Hewison Prof. Dr. May Adadol Ingawanij Assoc. Prof. Dr. Patrick Jory Dr. Edoardo Siani Dr. Shinsuke Hinata เสถียร จันทิมาธร สุพจน์ แจ้งเร็ว จุฬาลักษณ์ ภูเกิต สุวพงศ์ จันผิงเพ็ชร จรัญ หอมเทียนทอง รศ. ดร. พวงทอง ภวัครพันธุ์ รศ. ดร. ยุกติ มุกดาวิจิตร รศ. ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง รศ. ดร. สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ รศ. เวียงรัฐเนติโพธิ์ รศ. ดร. อภิชาติ สถิตินิรามัย ประชา สุวีรานนท์ ผศ. ดร. บัณฑิต จันทรโรจนกิจ

ผศ. ดร. พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ผศ. ดร. ธนาพล ลีมอภิชิต รศ. ดร.
ประจักษ์ ก้องกีรติ รศ. ดร. แพร จิตติพลังศรี ผศ. นาทยา อยู่คง
ผศ. ดร. กนกรัตน์ เลิศชูสกุล คุณนริศ จรัสจรรยาวัช ผศ. ศรัณยู
เทพสงเคราะห์ ผศ. ดร. มารดาร์ตน์ สุขสง่า อาจารย์กษิตศ อนันท์
นาธร บารมี สมาริปัญญา พุฒิพงศ์ พงศ์เอนกกุล อพิสิทธิ์ ธีระ
จารุวรรณ ผศ. ดร. ธนภาพ เดชพาวุฒิกุล อาจารย์ ดร. ภัทรรัตน์
พันธุ์ประสิทธิ์ ผศ. ดร. ตฤณ ไอยรา ดร. กฤติกร วงศ์สว่างพานิช
เพลิน และที่สำคัญ แม่ของข้าพเจ้า ผู้เกิดและเล่าเรื่องราวครั้ง
วัยเยาว์สมัยคณะราษฎร พร้อมเคยร้องเพลงวันชาติครั้งนั้นให้ข้าพเจ้า
ได้ฟัง

ณัฐพล ใจจริง

เชิงอรรถ

* หทัยกาญจน์ ตริสุวรรณ, ๑๔ ตุลาคม: ประจักษ์ ก้องกีรติ มองการเกิดใหม่ของ “คณะราษฎร” กับภารกิจคืนศักดิ์ศรีให้เสื้อแดง คืนความจริงให้ ๖ ตุลา, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๖๕, จาก www.bbc.com/thai/thailand-54491617

ราชฎรปฏีวติ:

ชีวิตและความฝันใฝ่ของคนรุ่นใหม่สมัยคณะราชฎร

อาร์มภบท: “ผมได้เห็นเหตุการณ์การ ปฏิวัติ...”

“รุ่งอรุณของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕
ผมได้เห็นเหตุการณ์การปฏิวัติของ...คณะราษฎร...”^๑

จรรยา เสตะจุล (พ.ศ. ๒๕๐๗)

ความทรงจำของ “เยาว์รุ่น” เมื่อ ๓๐ ปีก่อน

หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงบทบาทของคนหนุ่มที่พยายามปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย นับตั้งแต่คณะทหารหนุ่มเมื่อครั้ง ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) แม้ความพยายามของพวกเขาล้มเหลว แต่พวกเขาหาได้เสียกำลังใจในความฝันที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยไม่ แม้ในช่วงที่พวกเขายังอยู่ในคุกสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็ได้ลักลอบส่งผลงานออกมาตีพิมพ์บนหน้าหนังสือพิมพ์เพื่อโน้มน้าวความคิดของผู้คน และเมื่อพวกเขาพ้นโทษแล้ว หลายคนยังคงเพียรไปปลุกความเข้าใจในเปลี่ยนแปลงของโลกและบ่มเพาะหลักการ “เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ” ให้แก่นักเรียนนายร้อยใหม่ บางส่วนไปทำงานหนังสือพิมพ์วิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อสร้างประชาคมใหม่ให้แก่สังคมไทยเห็นถึงความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อไป

นับแต่การลุกฮือขึ้นของเยาว์รุ่นคนหนุ่มสาวหลากหลายกลุ่ม เมื่อช่วงต้น พ.ศ. ๒๕๖๓ เช่น ดาวดิน มีอบแฮมทาโร่ เยาวชนปลดแอก เกียมอุดมไม่ก้มหัวให้เผด็จการ สหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย คณะจุฬาฯ ทะลุฟ้า นักเรียนเลว ฯลฯ ผู้ถือคติเรื่องเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ที่กรีดนิ้วนาง นิ้วกลาง และนิ้วชี้เรียงขึ้นชู ๓ นิ้ว อันเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านที่นำมาจากภาพยนตร์เรื่อง *เกมล่าเกม* (The Hunger Games) นั้น

มีความหมายต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารอนุรักษ์นิยม เยาวรุ่น คนหนุ่มสาวเหล่านี้มีความคิดและทัศนะในการมองโลกไปทางเสรีนิยม (liberalism) ที่เชื่อมั่นในโลกที่มีเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นมนุษย์ร่วมกัน คนหนุ่มสาวเหล่านี้สนับสนุนเสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น เสรีภาพสื่อ เสรีภาพทางศาสนา ตลาดเสรี สิทธิพลเมือง รัฐธรรมาภิบาล ความเสมอภาคทางเพศ เป็นความสำนึกที่ไม่ยอมจำนนต่อโครงสร้างสังคม การเมืองที่เอารัดเอาเปรียบ ความอยุติธรรม และต้องการสร้างสังคมไทยใหม่ขึ้น

สำหรับความหมายของการชู ๓ นิ้วมีหลากหลาย บ้างหมายถึงค่านิยมในการปฏิวัติฝรั่งเศส ๓ ประการ ได้แก่ เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ บ้างหมายถึงการเรียกร้องให้รัฐบาลหยุดคุกคามประชาชน ยุบสภา และร่างรัฐธรรมนูญใหม่ หรือเสรีภาพ การเลือกตั้ง และประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ความหมายที่มีร่วมกันคือ ความเป็นประชาธิปไตย^๒ ด้วยเหตุนี้ สัญลักษณ์การชู ๓ นิ้ว และคติเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ จึงกลายเป็นเสาหลักในการต่อสู้กับระบอบเผด็จการทหารและสังคมที่ไม่เป็นธรรมนับแต่ พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นต้นมา

ภายหลังการปราบปรามคนหนุ่มสาวอย่างรุนแรงเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ด้วยการจับกุม กล่าวหาพวกเขาและเธออย่างรุนแรงแล้ว กลุ่มอนุรักษ์นิยม (conservative) ยังประดิษฐ์คำล้อเลียนเสียดยี การชู ๓ นิ้วของคนหนุ่มสาว และเรียกว่า พวกเขา “สามก๊ีบ” อันหมายถึง กลุ่มคนที่มีก๊ีบเท้าของสัตว์ตระกูลเคี้ยวเอื้อง เช่น วัว ควาย ฯลฯ นอกจากนี้ สามก๊ีบยังหมายถึง ผู้ไม่ฟังเหตุผล ผู้ไม่ฟังข้อเท็จจริงเป็นพวกต้อรัน เป็นพวก “ซังชาติ” ที่โดนจงจุมูกได้ง่ายเหมือนวัวควาย”

อย่างไรก็ตาม สุชาติ สวัสดิ์ศรี แสดงความเห็นถึงคำว่าสามก๊ีบที่ถูกประดิษฐ์มาจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมมีความหมายเหมือนกับคำว่า “ควายแดง” หรือฝ่ายประชาธิปไตยผู้เป็นคนโง่ ดังนั้น คำว่าสามก๊ีบจึงแสดงถึงการเหยียดหยามและด้อยค่า (discredit) เสียดสีกลุ่มคนหนุ่มสาวเหล่านี้ในทางการเมือง^๕

ในต้น พ.ศ. ๒๕๖๔ เกิดคำว่า “เยาวรุ่น” ที่มาจากการผสมระหว่างคำว่า เยาวชน+วัยรุ่น อันหมายถึง เยาวชนคนรุ่นใหม่ อายุ น้อย ที่มีความรู้สึกร่วมกันถึงความเป็นเจ้าของ พร้อมจะยืนหยัดในสิ่งที่ตัวเองเชื่อมั่น^๖ ต่อมาคำดังกล่าวถูกนำมาใช้เรียกขานกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนหนุ่มสาวผู้มีความเชื่อมั่นในความคิดอุดมคติทางการเมือง และต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้มีเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ เช่น เยาวรุ่นทะเลแก็ส ส่วนเยาวรุ่นร่วมสมัยต่างรวมตัวกันและเรียกกลุ่มของตนเองในชื่อว่า ทะลุฟ้า ทะลุวัง ทะลุคุก ทะลุโลง^๗ ฯลฯ ดังนั้น การเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มคนหนุ่มสาวหรือเยาวรุ่นในรอบหลายปีที่ผ่านมา จึงมีนัยต่อความมุ่งหมายเปลี่ยนแปลงสังคมและปฏิรูปสถาบันการเมืองอย่างสำคัญ พวกเขาและเธอมีความตื่นตัวอย่างมากในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิพากษ์ที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ครอบงำความคิดความเชื่อพวกเขาและเธอมาแต่วัยเยาว์ เหล่าเยาวรุ่นเริ่มคิดและวิพากษ์วิจารณ์ความรู้ประวัติศาสตร์แบบอนุรักษ์นิยมที่ครอบงำสังคมไทยมากยิ่งขึ้น ความสนใจในความรู้ของเหล่าเยาวรุ่นหวนกลับไปพิจารณาต่อของการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยใหม่ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์การปฏิวัติ ๒๔๗๕

อย่างไรก็ตาม โดยลำดับของการศึกษาโลกทัศน์และสำนักทางการเมืองของไทยที่ผ่านมา นับตั้งแต่งานศึกษาของชัชอนันต์

สมุทวณิช (พ.ศ. ๒๕๑๗) สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ (พ.ศ. ๒๕๒๓) อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (พ.ศ. ๒๕๔๑) และธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (พ.ศ. ๒๕๔๙) ซึ่งบุกเบิกการศึกษาความคิดทางการเมืองไทยผ่านหนังสือหรืองานเขียนหลักที่สำคัญๆ (great books) ของนักคิด นักเขียน หรือบุคคลสำคัญของไทยในสมัยโบราณและสมัยใหม่ตอนต้น เช่น ศรีธัญชัย ศรีปราชญ์ สุนทรภู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เทียนวรรณ ก.ศ.ร. กุหลาบ ปรีดี พนมยงค์ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม นับแต่ พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นต้นมา เกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนหนุ่มสาวจำนวนมากที่ต่อต้านรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา และระบอบเผด็จการ ส่งผลให้นักคิด นักเขียน ชูสกุล (พ.ศ. ๒๕๖๔) ฐนพงศ์ ลือขจรชัย (พ.ศ. ๒๕๖๔) เริ่มต้นศึกษาบทบาทและความคิดทางการเมืองร่วมสมัยของวัยรุ่นจากกลุ่มนักเรียนโบว์ขาว กลุ่มคณะราษฎร ๒๕๖๓ และกลุ่มเยาวชนต่างๆ ที่เคลื่อนไหวทางการเมืองขณะนั้น^๗

กระนั้นก็ดี การศึกษาที่ผ่านมาได้ข้ามกลุ่มคนในยุคสมัยใหม่ของไทยอีกกลุ่มหนึ่งคือ คนหนุ่มสาวจำนวนมากในช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ผู้ที่อยู่บนสายธารของกระแสความคิดเสรีนิยมที่ต้องการผลักดันให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ความคิดและความมุ่งมั่นของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ สมาชิกคณะราษฎร ความคิดและความรู้ในหนังสือการเมืองของนักเขียนหนุ่มที่เผยแพร่ภายหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ จินตภาพและความคิดของนักเรียนนิสิต นักศึกษาที่ปรากฏในเรื่องความงานฉลองรัฐธรรมนูญ รวมทั้งวิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของคนหนุ่มสาวที่ปรากฏในงานฉลองรัฐธรรมนูญ ฯลฯ ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงมิได้มุ่งศึกษาไปที่มหาบุรุษหรือนักปราชญ์ แต่จะมุ่งศึกษาไปยังบทบาทและอุดมคติทางการเมือง

ของคนหนุ่มสาวในอดีตที่พยายามผลักดันให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงตลอดจนศึกษาสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นใหม่ภายหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ อันอยู่ห้อมล้อมชีวิตทางสังคมของคนหนุ่มสาวผ่านงานฉลองรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๔) ในครั้งนั้นว่าเป็นเช่นไร ด้วยเหตุที่ พ.ศ. ๒๕๖๕ เป็นวาระครบ ๙๐ ปีของการปฏิวัติ ๒๔๗๕ หนังสือเล่มนี้จึงขอเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมเฉลิมฉลองเหตุการณ์การปฏิวัติ ๒๔๗๕ ของคณะราษฎรที่ประกอบขึ้นจากคนหนุ่มทั้งทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนหลากหลายอาชีพเข้าทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งแกนนำของพวกเขายอมรับว่าได้รับแรงดลใจและบทเรียนมาจากบทบาทของกลุ่มทหารหนุ่ม คณะ ร.ศ. ๑๓๐ ดังนั้นการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ไม่เพียงเป็นเหตุการณ์สำคัญที่อยู่ในความทรงจำของคนหนุ่มสาวสมัยนั้นเท่านั้น แต่เหตุการณ์นี้ยังได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างมาก ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

รุ่งอรุณของการปฏิวัติ ในความทรงจำของคนหนุ่มสาว

เมื่อ ๙๐ ปีที่แล้ว กุหลาบ สายประดิษฐ์ บันทึกถึงเหตุการณ์การปฏิวัติในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ไว้ว่า

“ในยามเช้ามีด แสงเงินแสงทองยังไม่เบิกฟ้า
ขณะที่พวกขวานกำลังก่อไฟฟืนในเตาดินหุงข้าว
เตรียมตัวออกทำงานกรำแดดกรำฝน...พวกคนงาน
ตามโรงงานและตามที่ต่างๆ กำลังลุกขึ้นจากที่หลับ

ที่นอนซึ่งได้ปลดเปลื้องความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าของ
วันวาน...ขณะที่พวกประกอบอาชีพราชการยังนอน
งัวเงียอยู่บนที่นอน และขณะที่เจ้านายและขุนนาง
และนายพานิชเศรษฐีกำลังหลับอย่างแสนสุขบนที่นอน
อันสูงและอ่อนนุ่มนั้น ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอัน
ใหญ่หลวงก็ได้เกิดขึ้นเหมือนกันและเตรียมพร้อมที่จะ
เผยโฉมของมันแก่มหาชนในช่วงสองชั่วโมงที่กำลัง
จะมาถึง...ผู้ที่สร้างประวัติศาสตร์หรือนัยหนึ่งผู้ลิขิต
ชะตากรรมของมนุษย์ ผู้ลิขิตความเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมของมนุษย์นั้น ก็หาใช่พระพรหมหรือพระเจ้าเป็น
เจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไหนไม่ หากเป็นมนุษย์นั่นเอง”^๘

ส่วนนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดราชบพิธคนหนึ่งเล่าเหตุการณ์
การปฏิวัติที่พบเห็นในช่วงสายว่า

“มาถึงโรงเรียน ๐๘.๓๐ น. ตาเสาภากรโรงก็ยังไม่
ตีระฆัง จนเวลา ๐๙.๐๐ น. นักเรียนยืนคุยกันเฮฮา
ไม่เข้าแถว พอเวลา ๐๙.๓๐ น. ครูใหญ่ตีระฆังรัวไป
หมด นักเรียนก็มาเข้าแถวรวมตัวกันที่สนามแล้ว ครู
ใหญ่สุนทรหัสบรรทัดฐานก็พูดว่า ขณะนี้มีการปฏิวัติ
ทหารยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบประชาธิปไตย
ใครอยากรู้ว่าการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เป็นอย่างไรให้ไปที่พระบรมรูปทรงม้า แล้วจะรู้เรื่อง
ได้ดี...”^๙

ส่วนนิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยคนหนึ่ง
เล่าว่า

“...วันที่ ๒๔ มิถุนายนเป็นวันเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตย เป็นครั้งแรก สมาชิกคณะราษฎร ๒ คนนั่งรถถังพร้อมด้วยขบวนทหารติดอาวุธ พวกเข้เข้าไปในมหาวิทยาลัย แจกใบปลิวและเรียกประชุมนิสิตทั้งหมดในห้องประชุม ๑ พวกทหารถือปืนจุกช่องประตู่ ๑ เวลาเขาขึ้นแท่นปาฐกถา เขาพกปืนด้วย เราดูเขาด้วยความตื่นเต้น เขาพูดถึงเสรีภาพ สมภาพ ภราดรภาพ ฟังดูก็น่าเลื่อมใส”^{๑๐}

ข้าราชการหนุ่มชั้นผู้น้อยที่เป็นประจักษ์พยานของการปฏิวัติ
เล่าว่า

“รุ่งอรุณของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ผมได้เห็นเหตุการณ์การปฏิวัติของคณะผู้ก่อการปฏิวัติที่เรียกตัวเองในขณะนั้นว่า คณะราษฎร...เมื่อทำการยึดอำนาจได้สำเร็จก็ประกาศให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการตื่นเต้นอย่างยิ่งใหญ่ที่สุดเป็นครั้งแรกในชีวิตของเด็กหนุ่ม สำหรับตัวผม และเพื่อนๆ ข้าราชการรุ่นเดียวกัน ขอเรียนว่า ผมได้วิ่งดูเขาทำการปฏิวัติกัน ตั้งแต่เช้าจนดึก ไม่ยอมไปทำงาน และกลับบ้าน ขอเรียนตรงๆ ว่า พวกผมนิยมชมชอบเลื่อมใส-บูชาคณะราษฎรในฐานะวีรบุรุษทีเดียว”^{๑๑}

สายวันนั้น ด.ช. สวัสดิ์ คำประกอบ อนาคต ส.ส. นครสวรรค์ ๑๒ สมัย เล่าถึงสิ่งที่พบเห็นที่ลานพระบรมรูปทรงม้า เมื่อเดินทางไปทีนั้นว่า

“...พวกเราวิ่งบ้างเดินบ้างไปเสาชิงช้า เพื่อไปต่อที่พระบรมรูปทรงม้า มีชาวบ้านมารวมตัวกันที่พระบรมรูปทรงม้าเป็นหมื่น พุดกันให้แซดวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของพระองค์ท่าน และมีการแจกใบปลิว...มีข้อความในใบปลิว ๒ แผ่นใหญ่ อธิบายเรื่องการเปลี่ยนแปลง และพุดถึงผู้ริเริ่ม คือหลวงประดิษฐมนูธรรมด้วย...คนที่พุดเหมือนในรูปใบปลิว จึงยืนฟังอยู่ ท่านพุดว่า พวกเราคณะทหารและพลเรือนทำการปฏิวัติยึดอำนาจจากในหลวง เพื่อเอาอำนาจในการปกครองประเทศมาให้ประชาชน ตามอารยประเทศ ที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย...ผมอยู่ที่พระบรมรูปทรงม้าถึงเที่ยงวัน ฟังชาวบ้านที่มาชุมนุมนับหมื่นคนพุดวิจารณ์รัฐบาลของในหลวง”^{๑๒}

นอกจากนี้ เขารุ่นนักเรียนหญิงชั้นมัธยมปลาย โรงเรียนศึกษานารี แสดงความรู้สึกเปรียบเทียบระบอบเก่ากับใหม่ว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ อำนวยความร่มเย็นเป็นสุขแก่ปวงชนชาวไทยให้ได้รับสิทธิในทางเสรีภาพ สมภาพ ภราดรภาพในส่วนตัวเสมอหน้า ได้มีสิทธิรู้เห็นและดำเนินการปกครองประเทศร่วมกับรัฐบาลฉันทพี่น้องกัน ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่ากันตามกฎหมาย ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะกันตั้งแต่กาลก่อนอีก

ต่อไป...” และเธอลำเลียงถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในสังคมใหม่ว่า “การคมนาคมและการศึกษาภายในประเทศก็เริ่มขยายตัวทวียิ่งขึ้น การทำมาหากินก็สมบูรณ์ไม่อัตคัดขาดแคลน เพราะรัฐบาลไทย พยายามช่วยเหลือสนับสนุนชาวไทยทุกคนให้ได้รับความร่มเย็น เป็นสุขเสมอหน้ากัน”^{๑๓}

“ประเทศนี้เป็นของราษฎร”: คำประกาศอิสรภาพของการปฏิวัติ

การปฏิวัติ ๒๔๗๕ ถือเป็นการเปิดประตูให้สังคมไทยก้าวสู่ การเมืองแบบประชาธิปไตยที่เปลี่ยนอำนาจสูงสุดในการปกครอง จากเดิมเคยดำรงอยู่ที่บุคคลผู้เปรียบดุษฎีดาเบื่องบนให้มาสถิต ยังประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจ ณ รากฐานของสังคม ดังความใน มาตราที่ ๑ ของ “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕” ว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็น ของราษฎรทั้งหลาย”

กุหลาบ สายประดิษฐ์ เล่าความรู้สึกนึกคิดของเขาผ่านตัวละครวัยรุ่นชื่อ จันทา โนนดินแดง ชาวศรีสะเกษที่รับรู้ถึงการปฏิวัติ ในครั้งนั้นว่า

“ประชาชนราษฎรคนยากจน เมื่อได้อ่านประกาศของคณะราษฎร...เขาก็เริ่มคำนึงถึงอำนาจใหม่ เสมือนหนึ่งเป็นความงาม ความสะอาดหมดจด และเป็นแสงสว่างที่สอดส่องลงมาบนชีวิตอันมืดมนขมุกขมอมของเขา และเมื่อเขาได้อ่านคำมั่นสัญญาของ

คณะราษฎรที่ได้ประกาศออกมาอย่างหนักแน่นว่า จะทะนุบำรุงการเป็นอยู่ของพวกเขาทั้งในเมืองและชนบทอย่างดีที่สุด จะไม่ปล่อยให้พวกเขาอดอยากไร้งานทำ ทั้งยังจะให้การศึกษากับพวกเขาอย่างเต็มที่ และจะฟังความคิดเห็นในเรื่องการปกครองบ้านเมืองจากพวกเขาทั้งหลายด้วย ประชาชนคนยากผู้เป็นคนซื่อสัตย์มีขึ้นท่วมหัวเปล่งเสียงสาธุ แล้วเริ่มตั้งความหวังว่า นับแต่นี้ไป พวกเขาเห็นจะเงยหน้าอ้าปากขึ้นได้บ้างละ...”^{๑๔}

ดังนั้น ข้อความใน “ประกาศคณะราษฎร” ที่ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎร ยื่นอ่านที่ลานพระบรมรูปทรงม้า ในเวลาย่ำรุ่งของวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และแจกจ่ายประกาศนั้นแก่ประชาชนทั่วไป จึงเสมือน “คำประกาศอิสรภาพ” นำพาประชาชนไทยออกจากระบอบเก่า ดังความว่า

“ราษฎรทั้งหลาย

เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชสมบัติสืบต่อจากพระเชษฐาอัน ในชั้นต้นราษฎรบางคนได้หวังกันว่า กษัตริย์องค์ใหม่นี้จะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังไม่ กษัตริย์คงทรงอำนาจเหนือกฎหมายอยู่ตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจ

หน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้าง
ซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนราคาเงิน
ผลาญเงินของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษ
มากกว่าราษฎร กดขี่ข่มเหงราษฎร ปกครองโดยขาด
หลักวิชา ปลอ่ยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม...”

ด้วยระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่เปิดกว้างให้แก่
ปัจเจกชนทุกคนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเสมอภาค
มิใช่กำหนดสิทธิไปตามฐานันดร ระบอบนี้จึงเชื่อว่า มนุษย์ทุกคน
มีสิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และมีเหตุผล การปฏิวัติครั้งนี้
จึงเป็นการปิดฉากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์
ทรงทั้งราชย์และรัฐลง พร้อมก่อตั้งระบอบใหม่ขึ้น ดังมาตรา ๑ ของ
“พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฯ” ที่ยืนยัน
อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของประชาชน และก่อตั้งสถาบันการ
เมืองขึ้นจำนวน ๔ องค์การ โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดให้สถาบัน
พระมหากษัตริย์มีสถานะเท่าๆ กับองค์กรอื่นอีก ๓ องค์การ คือ สภา
ผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร (คณะรัฐมนตรี) และศาล

คณะราษฎรประกาศว่า “คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่ง
ชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้ขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่ง
กษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน”
อันสะท้อนให้เห็นว่า คณะราษฎรในฐานะคณะปฏิวัติเป็นผู้ปิดฉา
กระบอบเก่าลงและยินยอมให้มีพระมหากษัตริย์ทรงราชย์ต่อไป แต่
พระมหากษัตริย์ต้องอยู่ใต้รัฐธรรมนูญเฉกเช่นประชาชนทั่วไป ทรง
เป็นประมุขของรัฐเพียงอย่างเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับการบริหารบ้านเมือง

ปฏิทินไทยแบบจันทรคติ พ.ศ. ๒๔๗๑ นำเสนอระบอบประชาธิปไตยที่มี
พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ
ขอบคุณภาพจากคุณประวิทย์ สังข์ขี้มี

ตามหลักที่เรียกว่า “ปกเกล้าแต่ไม่ปกครอง” (a sovereign who reigns but does not rule)^{๑๕}

การปกครองใหม่ที่มีประชาชนในหัวใจ

การปฏิวัติครั้งนั้นทำให้คณะราษฎรกลายเป็นผู้ทรงอำนาจสถาปนา (pouvoir constituant) “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕” หรือ “ฉบับคณะราษฎร” ขึ้นแล้ว^{๑๖} จากนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ก่อตั้ง (pouvoir constitué) สถาบันการเมืองสำคัญๆ ขึ้น เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกก่อตั้งให้เป็นสถาบันการเมืองผู้ทรงอำนาจสูงสุดภายหลังการปฏิวัตินับเป็นครั้งแรกที่ไทยปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นสิ่งที่สูงสุดเหนืออำนาจของพระมหากษัตริย์

ข้อความแรกสุดของหน้าแรกในรายงานการประชุมสภาผู้แทนฯ บันทึกถึงการก่อตั้งสภาผู้แทนราษฎร และคณะราษฎรได้แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนฯ ชุดแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยไว้ว่า “ก่อนเสนาบดีกระทรวงมหรธรรเขิญกระแสนพระบรมราชโองการมาอ่านเปิดการประชุม กรรมการคณะราษฎรอ่านรายนามบุคคลซึ่งคณะผู้รักษาพระนครได้ตั้งให้ผู้แทนราษฎร หลวงประดิษฐมนูธรรมได้อ่านรายนาม...” จำนวน ๗๐ คน จากนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) นำสมาชิกสภาผู้แทนฯ ชุดแรกสาบานตนว่า ทุกคนจะซื่อสัตย์ต่อการปฏิวัติของคณะราษฎรและหลัก ๖ ประการที่ประกาศในเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน ความว่า “ข้าพเจ้า (ออกนามผู้ปฏิญาณ) จะซื่อสัตย์ต่อคณะราษฎร และช่วยรักษาหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรไว้ให้มั่นคง...”^{๑๗}

เหตุการณ์ข้างต้นหมายความว่า สภาผู้แทนฯ ถูกก่อตั้งขึ้นแล้วตามรัฐธรรมนูญ ปรีดีในฐานะตัวแทนคณะราษฎรได้อ่านรายชื่อบุคคลต่างๆ ที่คณะราษฎรแต่งตั้งให้เข้าสวมบทบาทผู้แทนฯ อันประกอบขึ้นเป็นสภาผู้แทนฯ ซึ่งเป็นองค์กรการเมืองที่มีอำนาจสูงสุดหลังจากนั้นพระยาพหลฯ ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติผู้มีอำนาจการปกครองขณะนั้นกล่าวประกาศมอบอำนาจให้สภาผู้แทนฯ ว่า “บัดนี้รัฐธรรมนูญและสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ตั้งขึ้นสำเร็จแล้ว ข้าพเจ้า ขอมอบอำนาจการปกครองแผ่นดินที่ได้ยึดไว้ให้แก่สภาต่อไปแต่บัดนี้”^{๑๘} คำประกาศนี้ หมายถึง คณะราษฎรมอบอำนาจการปกครองให้สภาผู้แทนฯ นั่นเอง ปรีดีในฐานะเลขาธิการสภาผู้แทนฯ คนแรกกล่าวรับมอบอำนาจจากหัวหน้าคณะปฏิวัติว่า “...สภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งขึ้นแล้ว ผู้แทนก็ได้เข้าประจำตำแหน่งแล้ว เป็นอันว่าสภานี้เป็นสภาที่ทรงอำนาจสูงสุดในประเทศ...”^{๑๙} กล่าวอีกอย่างคือ อำนาจการปกครองที่คณะราษฎรถือไว้ภายหลังการปฏิวัติถูกส่งมอบต่อไปยังสภาผู้แทนฯ อันเป็นสถาบันการเมืองแบบใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นตาม “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฯ” องค์กรนี้เป็นเสมือนสภากายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศส (national assembly) ที่มีอำนาจสูงสุดเหนือรัฐบาล และมีอำนาจพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ได้อีกด้วย^{๒๐}

จากนั้นสิ่งที่สภาผู้แทนฯ ทำทันทีคือ การตรากฎหมายยกเลิกไกทางการเมืองของระบอบเก่า ที่ประชุมสภาฯ ได้ยกเลิกสภาการป้องกันพระราชอาณาจักร องคมนตรี สภาการคลัง และอภิรัฐมนตรี อันเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจทางการทหาร การคลัง รวมถึงการปรึกษาและการบริหารราชการ ให้สอดคล้องกับการปกครองตามระบอบใหม่ที่ยึดหลัก

พระมหากษัตริย์ทรงกระทำผิดมิได้ (The King can do no wrong) ติดตามด้วยการบัญญัติและแก้ไขกฎหมายที่สำคัญ เพื่อสร้างความเสมอภาคให้ทุกคนรวมทั้งพระราชวงศ์และสามัญชน เช่น “พระราชบัญญัติแก้ไขวิธีพิจารณาความแพ่งและอาญา พุทธศักราช ๒๔๗๕” เพื่อไม่ต้องขอพระบรมราชานุญาตก่อนดำเนินคดีกับพระราชวงศ์ และชำระการสัญญาบัตร “กฎหมายเทียบรางวัลด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕” เพื่อเปิดโอกาสให้พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปสมรสกับบุคคลอื่นนอกพระราชวงศ์ได้ และ “พระราชบัญญัติยกเลิกการปรับโทษตามศักดินา พุทธศักราช ๒๔๗๕” ฯลฯ

ส่วนการตรากฎหมายเพื่อช่วยเหลือประชาชนจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น ยกเลิกอากรค่า่านาเกลือ ยกเลิกภาษีสมพัตสรเก็บภาษีธนาคารและการประกันภัย ลดและเลิกการเก็บภาษีโรงเรือนบางชนิด จัดตั้งสำนักงานจัดหางาน จัดตั้งสำนักงานจัดหางานประจำท้องถิ่น ลดภาษีไร่ยาสูบ ลดภาษีต้นตาล ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา ลดอากรส่วนใหญ่ ลดภาษีนา ลดภาษีไร่ย่อย ฯลฯ รวมทั้งตรากฎหมายการเมืองการปกครอง เช่น “พระราชบัญญัติล้างมลทินผู้กระทำผิดทางการเมือง ร.ศ. ๑๓๐ พุทธศักราช ๒๔๗๕” ยกเลิก “พระราชบัญญัติรัฐมนตรี ร.ศ. ๑๑๓” “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม” (๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕) “พ.ร.บ. การเลือกตั้ง พุทธศักราช ๒๔๗๕” “พระราชบัญญัติให้ยกเลิกพระราชกฤษฎีกาที่ได้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๖” “พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๗๖” “พระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๖” “พระราชบัญญัติว่าด้วยคณะ

กรรมการกฤษฎีกา พุทธศักราช ๒๔๗๖” “พระราชบัญญัติว่าด้วย
คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๗๖” “พระราช
บัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พุทธศักราช ๒๔๗๖” “พระราชบัญญัติ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๖”
“พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช ๒๔๗๖”
ฯลฯ^{๒๑}

ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยนี้ นายกรัฐมนตรีและคณะ
รัฐมนตรีต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎรที่ประชาชนเลือกตั้งมา
ดังนั้น คณะรัฐบาลจึงสำนึกเสมอว่า ตนเองมาจากประชาชน มีหน้าที่
สร้างและหยิบนชีวิตและอนาคตที่ดีให้ประชาชน โดยรัฐบาลถูก
ตรวจสอบจากสภาผู้แทนฯ และสื่อมวลชนได้เสมอ ตลอดจนรัฐบาล
มีวาระจำกัดในการบริหารประเทศ มิใช่มีอำนาจตลอดกาล และมี
หน้าที่ตอบข้อข้องใจ พร้อมทั้งจะถูกลงมติไม่ไว้วางใจจากสภาผู้แทนฯ
ให้พ้นจากตำแหน่งได้เสมอ

กำเนิดระบอบที่คนเท่ากัน

จุดเริ่มต้นชายหญิงเสมอภาค

ด้วยเหตุที่รากฐานของระบอบประชาธิปไตยคือ สามัญชน
และคติเสรีภาพและความเท่าเทียม อีกทั้งคณะราษฎรได้ประกาศ
เมื่อวันปฏิวัติว่า “๔. จะต้องให้ราษฎรมีสติธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่
พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้)” ด้วยเหตุนี้
เมื่อเกิดกบฏวรวงศ์ขึ้น (พ.ศ. ๒๔๗๖) เหล่าสามัญชนคนหนุ่มสาว
ทั้งชายหญิง ข้าราชการพลเรือนและทหารที่สนับสนุนระบอบใหม่
จึงได้รับการยกย่องจากรัฐบาล ด้วยการมอบเข็มและเหรียญพิทักษ์
รัฐธรรมนูญเชิดชูเกียรติให้แก่ประชาชนที่ช่วยปราบกบฏหลายหมื่น

เหรียญ รวมทั้งบรรยากาศทางการเมืองและสังคมเปิดกว้าง ส่งผลให้เกิดการยอมรับสิทธิสตรีที่เท่าเทียมบุรุษมากยิ่งขึ้น ต่อมารัฐบาลจัดทำ “พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช ๒๔๗๗” และ “พระราชบัญญัติอากรมรดกและการรับมรดก พุทธศักราช ๒๔๗๖” เสร็จสิ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๗ นี่เป็นความพยายามจัดความสัมพันธ์ครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียวตามค่านิยมสากลจนสำเร็จ ทั้งนี้ กฎหมายลักษณะครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียวนั้นเป็นที่ถกเถียงอย่างมากในระบอบเก่า^{๒๒}

รัฐบาลกระจายอำนาจเพื่อให้ประชาชนปกครองตนเองด้วยการจัดตั้งเทศบาลขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๖ เพื่อเป็นสนามทดลองให้พลเมืองเรียนรู้การปกครองตนเองและเป็นเวทีการเรียนรู้ประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ เทศบาลต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นในช่วงเวลานั้นจึงนิยมนำพานรัฐธรรมนูญมาเป็นสัญลักษณ์ของเทศบาลตน^{๒๓}

การศึกษาประตู่การเลื่อนชั้นทางสังคม

จากเดิมมหาวิทยาลัยเมื่อครั้งระบอบเก่ามีเพียงแห่งเดียวคือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๔๕๙) ที่สร้างจากเงินทุนที่เหลือจากการบริจาคของประชาชนในการสร้างพระบรมรูปทรงม้า^{๒๔} ซึ่งขณะนั้นมหาวิทยาลัยรับนิสิตจำนวนน้อยในแต่ละปี ภายหลังการปฏิวัติแล้ว รัฐบาลจัดตั้งมหาวิทยาลัยและโรงเรียนเฉพาะทางเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง เพื่อตอบสนองหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรที่เคยประกาศไว้เมื่อครั้งปฏิวัติตามหลักข้อที่ ๖ ว่า “๖. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร” ด้วยการส่งเสริมการศึกษา เช่น ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (พ.ศ. ๒๔๗๗) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (พ.ศ. ๒๔๘๖) มหาวิทยาลัยศิลปากร

(บน) สตรีไทยในชุดบุรุษ ถ่ายในช่วงทศวรรษ ๒๔๗๐
ภาพจาก เนาวรัตน์ ศรีจามร

(ล่าง) บุรุษไทยในชุดกิโมโน พ.ศ. ๒๔๗๙

ทั้ง ๒ ภาพนี้แสดงออกถึงความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ

(พ.ศ. ๒๔๘๖) มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (มหิดล [พ.ศ. ๒๔๘๖])
โรงเรียนการเรือน (มหาวิทยาลัยสวนดุสิต [พ.ศ. ๒๔๗๗]) โรงเรียน
ฝึกหัดครูสวนสุนันทา (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา [พ.ศ.
๒๔๘๐]) ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่และโรงเรียนประชาบาล
ในท้องถิ่น เนื่องจากรัฐบาลต้องการส่งเสริมการศึกษาให้ราษฎรมี
ความรู้ สามารถเลื่อนชั้นทางสังคม และลืมตาอ้าปากต่อไปได้

ด้วยเหตุนี้ การปฏิวัติ ๒๔๗๕ เป็นจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างสำคัญ เช่น ก่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตย
การเทิดพระมหากษัตริย์ตามหลักปกเกล้าแต่ไม่ปกครอง ทำให้
รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อประชาชน สามัญชนมีสิทธิเสรีภาพและได้
รับการยกย่องอย่างเท่าเทียมกัน มีการส่งเสริมการปกครองตนเอง
และส่งเสริมการศึกษาเพื่อเปิดประตูให้ประชาชนเลื่อนชั้นทางสังคม
สมเป็นปฐมบทของระบอบที่คนเท่ากันในสังคมไทย

จากเขารุ่น “เก๊กเหม็ง” ร.ศ. ๑๓๐ ถึงการปฏิวัติ ๒๔๗๕

“พวกผม...ขอเรียกคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ว่า พวกพี่ๆ ต่อไป”

ปรีดี พนมยงค์ กล่าวกับคณะ ร.ศ. ๑๓๐

ในช่วงบ่ายของวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

เป็นความจริงที่ว่า บ่อยครั้งที่คนหนุ่มสาวทุกยุคสมัยย่อมต้อง
เผชิญหน้ากับความคับข้องใจจากโครงสร้างสังคมการเมืองที่ไม่เป็น

ธรรม แต่การลุกขึ้นสู้ของพวกเขาในโบราณมักถูกจัดบันทึกว่าเป็นกบฏไพร่ อย่างไรก็ตาม หากคนในครั้งนั้นลุกขึ้นสู้มักเป็นการต่อต้านความไม่เป็นธรรมเป็นครั้งๆ หรือเพื่อเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลผู้มีบุญขึ้นเป็นผู้ปกครองคนใหม่ตามความเชื่อทางศาสนา แต่สำหรับคนหนุ่มในยุคสมัยใหม่ของไทยในรอบกว่าศตวรรษที่ผ่านมาภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น เมื่อพิจารณาความพยายามของคณะทหารหนุ่มที่คิดก่อการปฏิวัติใน พ.ศ. ๒๔๕๕ พวกเขามิได้ลุกขึ้นต่อสู้เพียงแค่เปลี่ยนตัวผู้ปกครองเท่านั้น แต่ต้องการพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง หรือปฏิวัติทางการเมือง เราอาจตามรอยความคิดทางการเมืองของพวกเขาผ่าน “ว่าด้วยความเสื่อมชามแลความเจริญของประเทศ”^{๒๕} ซึ่งเป็นเอกสารที่สะท้อนให้เห็นความคิดของแกนนำคณะที่เห็นว่า ความก้าวหน้าของประเทศต่างๆ ทั่วโลกนั้นจะรุ่งเรืองหรือเสื่อมทรามลงก็เพราะการปกครองของประเทศนั่นเอง

“สามก๊ิบ” รุ่นแรก

เมื่อครั้งสมบูรณาญาสิทธิราชย์

คณะ ร.ศ. ๑๓๐ เป็นกลุ่มทหารหนุ่มหัวสมัยใหม่จากหลายหน่วยงานทั้งกรมทหารทั่วไปและกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ พวกเขาส่วนใหญ่เพิ่งสำเร็จการศึกษาออกมาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกและเคยพบเห็นความล้าหลังและความไม่เป็นธรรมของการปกครอง อันนำไปสู่ความคิดก่อการ “ก๊ิกเหม็ง” หรือปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย (พ.ศ. ๒๔๕๕) ให้มีเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพตามการปกครองแบบตะวันตก โดยพวกเขาได้แรงดลใจ

มาจากการเกิดเหมืองในจีน (พ.ศ. ๒๔๕๔) แต่การเกิดเหมืองสยาม ครั้งนั้นประสบความสำเร็จ ส่งผลให้สมาชิกบางคนฆ่าตัวตาย ส่วนแกนนำติดคุก หลังจากพ้นโทษใน พ.ศ. ๒๔๖๗ สมาชิกหลายคนไปทำงานหนังสือพิมพ์ สมาชิกเล้าถึงความมุ่งมั่นในการทำหน้าที่ นักหนังสือพิมพ์ว่า “ผู้ที่เคยก่อการ (คณะ ร.ศ. ๑๓๐-ผู้เขียน) เป็น นักหนังสือพิมพ์แท้ มักตระหนักชัดแจ้งว่า (พวกเขา-ผู้เขียน) เป็น ส่วนหนึ่งของชาติหน่วยหนึ่ง...พอเลิกงานแล้วมักจะออกเที่ยวคบค้า สมาคมตามสโมสรและแหล่งชุมนุมต่างๆ เพื่อสังสรรค์กลั่นกรอง ความคิดความเห็นและข่าวสารการเมืองเป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกัน และกัน”^{๒๖}

แม้พวกเขาพ้นโทษแล้ว แต่ไฟแห่งการปฏิวัติยังคงลุกโชน ในจิตใจของเหล่าผู้มาก่อนกาล ดังที่ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อดีต อธิบดีกรมตำรวจและนายทหารที่สนับสนุนการปฏิวัติ ๒๔๗๕ เล่า ว่า เมื่อครั้งมียศเพียง ร.ต. ทหารมหาดเล็กฯ เขาได้รับอิทธิพลทาง ความคิดทางการเมืองมาจากคณะ ร.ศ. ๑๓๐ อันส่งผลให้เขามีจิตใจ มุ่งมั่นในการร่วมต่อสู้กับอำนาจเก่าร่วมไปกับคณะราษฎร จนเขาพ้น จากอำนาจไปแล้วนั้นได้บันทึกว่า

“เพราะพวกทหารที่คิดเกิดเหมืองหรือคิดปฏิวัติ ในรัชกาลก่อน (รัชกาลที่ ๖-ผู้เขียน) นั้น ก็มาทำงาน ตามโรงพิมพ์หนังสือรายวันต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงพิมพ์ศรีกรุง เชียงสะพานมอญ และคำภาษาไทย ใหม่ๆ ก็ได้เกิดขึ้นขนานคู่กับลัทธิไตรราษฎร์ของ ดร. ชุนยัดเซนที่เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์หลักเมือง เช่น

คำว่า เสมอภาค ภราดรภาพ ดังนี้เป็นต้น ล้วนแล้วแต่
เป็นเรื่องราวอารมณ์ของนายทหารหนุ่มๆ ยิ่ง หนังสือ
พิมพ์หลักเมืองถูกปิด โรงพิมพ์ศรีกรุงถูกปิด ก็ทำให้
มีนายทหารเป็นจำนวนมากแอบซื้อหนังสือพิมพ์นี้มา
อ่าน”^{๒๗}

พล.ต.อ. เผ่าพันธุ์ก็ตอบอีกว่า ด้วยความกระหายใคร่รู้ของ
นายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์จำนวนหนึ่ง ทำให้พวกเขาเริ่มต้น
ค้นหาความหมายของคำว่า “เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ ที่เคย
เป็นแต่เสียงกระซิบกระซาบ ก็เกิดมีการค้นคว้ากันว่า มันคืออะไร”^{๒๘}
กล่าวอีกอย่างคือ กลุ่มบุคคลที่กลายเป็นสามกบยุคแรกๆ คือบุคลากร
ในกองทัพและทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์นั่นเอง

คณะราษฎร คนหนุ่มหัวก้าวหน้า กับการปฏิวัติ ๒๔๗๕

เมื่อคณะราษฎรก่อตัวขึ้นที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส (พ.ศ.
๒๔๗๐) จากการรวมตัวของคนหนุ่มหัวก้าวหน้า ด้วยหวังจะปฏิวัติ
เปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยให้เป็นประชาธิปไตย ต่อมาเมื่อ
พวกเขากลับมาไทยแล้ว ต่างแยกย้ายไปทำงานของตน แต่ได้มีการ
พบปะและรวบรวมสมัครพรรคพวกมากขึ้น ปรีดีเรียนรู้ความผิด
พลาดมาจาก ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์ เลขาธิการคณะ ร.ศ. ๑๓๐^{๒๙}
ส่งผลให้การจัดองค์กรปฏิวัติครั้งนั้นจึงแบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ เพื่อ
ป้องกันมิให้องค์กรทั้งหมดถูกทำลายลงได้ สมาชิกคณะราษฎรมี
ตั้งแต่พระราชวงศ์ ปัญญาชน นักวิทยาศาสตร์ นักกฎหมาย เกสัชกร

วิศวกร ข้าราชการ ทหาร พ่อค้า และชาวนา คณะราษฎรจึงมิได้เป็นกลุ่มข้าราชการหรือคนชั้นกลางเท่านั้น แต่ประกอบขึ้นจากผู้คนหลากหลายชนชั้น อาชีพ เชื้อชาติ และศาสนา^{๓๐} เหตุที่พวกเขาตัดสินใจเข้าร่วมการปฏิวัติเพราะพวกเขามีเหตุผล

ดังนั้น เรื่องราวเกี่ยวกับคณะราษฎรจึงมีเรื่องราวหลายแง่มุมหลายสิ่งที่น่าศึกษา ในที่นี้ขอนำเสนอตัวอย่างการศึกษาสมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือนจำนวนหนึ่ง ซึ่งคนหนุ่มเหล่านี้มีภูมิหลังมาจากชนชั้นสูง บางคนเป็นสมาชิกพระราชวงศ์ และบางคนมีการศึกษาสูง เช่น ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ (พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๕๒๕) หลวงเดชาติวงศ์วรวัฒน์ (ม.ล. กรี เดชาติวงศ์ [พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๙๐]) ดร. ตั้ว ลพานุกรม (พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๘๑) และ ดร. ประจวบ บุนนาค (พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๔๙๕) เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ใจและความเสียสละในครั้งนั้น

สายลับในระบบราชการ: กลไกต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

แม้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีชัยชนะเหนือคณะทหารหนุ่มที่ต้องการปฏิวัติเมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วก็ตาม แต่รัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ไม่เคยวางใจในระบบราชการที่ถูกสร้างขึ้นมารับใช้พวกตน เนื่องจากระบบราชการมีลูกหลานสามัญชนสมัครเข้ารับราชการจำนวนมาก อีกทั้งการเกิดความพยายามปฏิวัติของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ก็ยิ่งสร้างความวิตกกังวลให้แก่ราชสำนักเป็นอย่างมาก

การต่อต้านการปฏิวัติ

สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

“จิตรลดาสมิสร” หรือ “สโมสรสามเหลี่ยม” สมัยพระมงกุฎเกล้าฯ ถูกจัดตั้งขึ้นราว ๖ เดือนภายหลังการกวาดล้างคณะทหารหนุ่มที่คัดค้านการปฏิวัติ สโมสรนี้เป็นองค์กรลับที่พระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕

ด้วยความวิตกกังวลต่อระบบราชการที่จะฉวยอำนาจไปจากพระมหากษัตริย์สะท้อนให้เห็นถึงการจัดตั้งหน่วยงานสืบข่าวและต่อต้านการปฏิวัติขึ้น ดังที่ท่านผู้หญิงดุขะภูมาลา มาลากุล ณ อยุธยา ธิดาของเจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรฤกษ์) อดีตอธิบดีศาลฎีกาและราชเลขาธิการในพระมงกุฎเกล้าฯ เล่าถึงจุดกำเนิดจิตรลดาสมิสรไว้ว่า เมื่อครั้งที่พระมงกุฎเกล้าฯ ทรง

“...เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติในระยะแรก เคยมีความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้น...ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งสโมสรสามเหลี่ยมขึ้น โดยโปรดให้ข้าราชการและพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งทรงคุ้นเคยบางท่านมาร่วมเป็นสมาชิก ๓๐ ท่าน รวมทั้งพระองค์เองด้วย...สมาชิกสโมสรสามเหลี่ยมนี้ ทรงเลือกคนที่มีความสามารถพิเศษทางใดทางหนึ่ง ได้ทราบว่าเป็นเพราะมีพระราชประสงค์จะทรงทราบว่าใครมีความรู้เรื่องอะไรบ้างก็จะได้เล่าแลกเปลี่ยนสู่กันฟัง...โดยปกติสโมสรสามเหลี่ยมมีการชุมนุมพบปะแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นกันทุกวันเสาร์ แต่บางทีก็มีวันพุธบ้าง
ชุมนุมแล้วจึงมีการเลี้ยงอาหารค่ำที่พระตำหนักจิตร
ลดารโหฐาน...”^{๓๑}

และ

“การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงตั้งสโมสรกิจการเมืองของอังกฤษ เพราะทรง
พระราชดำริว่า คนไทยในสมัยนั้นยังไม่ถนัดในการ
สังคมในระหว่างเพื่อนร่วมงานกันมากนัก โดยมาก
ต่างคนก็ต่างอยู่ ไม่มีสโมสรสถานที่จะได้พบปะกัน
เพื่อความรู้จักและการบันเทิง”^{๓๒}

สำหรับความหมายของจิตรลดาสโมสรนั้น วรชาติ มีชูบท
เล่าไว้ว่า

“ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมาชิกสโมสรนี้
ทุกพระองค์และทุกคน มีดุมต้นพระศอและดุมคอเสื้อ
เป็นดุมทองรูปสามเหลี่ยม ในกรอบสามเหลี่ยมตอน
กลางมีอักษรจีนลงยาอ่านว่า ‘ต้า’ ซึ่งแปลว่า ‘โต’ อัน
เป็นพระบรมนามาภิไธยเมื่อทรงพระเยาว์ กับที่ริมขอบ
ทั้งสามด้านเป็นอักษรภาพโบราณ นอกจากนั้นยังทรง
กำหนดให้สมาชิกของจิตรลดาสโมสรมีเสื้อครุยพื้นผ้า
สีขาว มีสำริดพื้นขาวขลิบเหลืองที่ริมขอบ ติดที่ต้นแขน
ปลายแขนและที่ขอบรอบเป็นเสี้ยวของสโมสรนี้ด้วย”

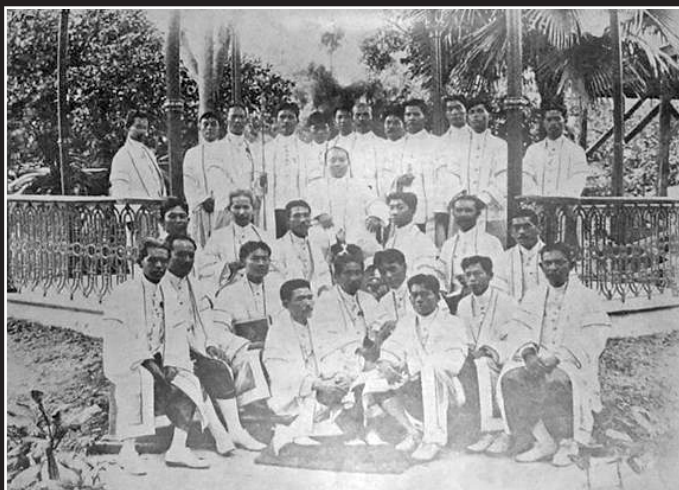
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงก๊อดกระดุมรูปสามเหลี่ยมบน
ฉลองพระองค์
ภาพจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรฤกษ์) ก๊อดกระดุมรูปสามเหลี่ยมที่สายสะพาย
ภาพจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ข้าราชการกัลดกระดุมสามเหลี่ยมที่เสื้อ
ภาพจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สมาชิกจิตรลดาสโมสรที่สวนสราญรมย์ใน พ.ศ. ๒๔๕๗
ภาพจาก หลวงจักรปาณีศรีศิลป์วิสุทธิ์, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร (พระนคร:
โรงพิมพ์ดิเรณสาร, ๒๔๙๙).

ส่วนท่านผู้หญิงดุษฎีมาลาได้ขยายความถึงความหมายของสัญลักษณ์สโมสรสามเหลี่ยมและกิจกรรมภายในของสโมสรมนี้ต่อไปอีกว่า

“...เดาเอาว่า อาจทรงหมายถึงสถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กระทบ...ในชั้นแรกทรงตั้งพระราชหฤทัยจะให้ป็นองค์การสำหรับชุมนุมกันระหว่างผู้ใกล้ชิดเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และรับทราบข่าวที่คนภายนอกโจษขานกันว่าอย่างไรจากสมาชิก ๓๐ คนที่ทรงตั้งด้วยความไว้วางพระราชหฤทัย ให้มีการเปิดประชุมและสมาชิกเสนอเรื่องต่างๆ แล้วจึงมีการเลี้ยงอาหาร”^{๓๓}

ด้วยระบบราชการในขณะนั้นมีความก้าวหน้าเหนือกว่าสังคมอีกทั้งประเทศมหาอำนาจเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เช่น การปฏิวัติในจีน (พ.ศ. ๒๔๕๕) และการปฏิวัติในรัสเซีย (พ.ศ. ๒๔๖๑) ผนวกกับทหารหนุ่มจำนวนหนึ่งในสยามพยายามก่อการปฏิวัติ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ส่งผลให้ชนชั้นนำหวาดระแวงต่อระบบราชการที่พวกเขาสร้างขึ้น นำมาสู่การจัดตั้งหน่วยลับเพื่อสอดส่องตรวจตราความคิดทางการเมืองภายในระบบราชการนั้น

แม้คณะ ร.ศ. ๑๓๐ จะถูกลงโทษอย่างทรมาณในระหว่างต้องโทษ แต่ความคิดทางการเมืองของพวกเขายังคงสว่างไสว พวกเขายังคงเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อไปด้วยการลักลอบเขียนบทความแสดงการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐบาลและนวนิยายส่งไปลงตามหนังสือพิมพ์การเมืองหลายฉบับ^{๓๔} แสดงให้เห็นว่า เหล่า

ผู้มาก่อนกาลไม่เคยย่อห่อต่อการผลักดันการปฏิวัติของสยามให้ดำเนินต่อไป

ความหวาดระแวงในระบบราชการไม่เคยสูญหายไป แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรัชสมัยแล้วก็ตาม เห็นได้จากรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์จัดตั้ง “สมาคมลับแห่นบด้า” ขึ้นมาเพื่อต่อต้านการปฏิวัติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๘) สมาคมนี้มีหน้าที่ป้องกันการโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เริ่มปรากฏขึ้นภายในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เชื่อว่า พ.อ. พระยาสุรเดชธรณชิต (ชิต ยุวณะเตมีย์) ผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กครั้งนั้นเป็นสมาชิกสมาคมลับแห่นบด้า เนื่องจากพระยาสุรเดชธรณชิตมีแห่นบด้าติดที่กระเป๋าสื่อแตกต่างไปจากนายทหารคนอื่นๆ เขาสังเกตว่า พระยาสุรเดชธรณชิตทำหน้าที่สืบข่าวความเคลื่อนไหวต่างๆ และปราชญ์ความคิดทางการเมืองของเหล่านายทหารหนุ่มมิให้ฟังชาน^{๓๕}

แม้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะติดตามกระแสความคิดที่ไม่พึงปรารถนามิให้เผยแพร่ในกองทัพ แต่กระนั้นก็ดี ร.ต. บัวบุญยรัตพันธุ์ สมาชิกคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ก็ยังคงเพียรทำหน้าที่เข้าไปเผยแพร่แนวคิดเรื่องเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพในวงสังสรรค์ที่สโมสรนายทหารมหาดเล็กต่อไป จนทำให้กรมทหารมหาดเล็กมีคำสั่งห้ามมิให้นายทหารชวนคนภายนอกเข้ามาในสโมสร แต่ ร.ต. บัวบุญยังคงเพียรที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดของนายทหารด้วยการส่งหนังสือพิมพ์มาให้ห้องสมุดนายทหารมหาดเล็ก หรือพบปะพูดคุยตามร้านอาหารต่างๆ^{๓๖} การแลกเปลี่ยนความคิดทางการเมืองระหว่าง ร.ต. บัวบุญกับนายทหารคนอื่นๆ ทำให้นายทหารหนุ่มเริ่มรับรู้และเห็นด้วยกับความคิดทางการเมืองนั้น ดังที่ พล.ต.อ. เผ่า

บันทึกไว้เป็นร่องรอยของอิทธิพลทางความคิดว่า “เรื่องกบฏเก็กเหม็ง ในเมืองไทยและที่ในเมืองจีนซึ่งกำลังต่อสู้กันอยู่ก็เริ่มกระจ่างแจ้ง ในใจของผู้บังคับหมวด คือ ร.ต. เผ่า ศรียานนท์”^{๓๔}

การต่อต้านการปฏิวัติสมัยประชาธิปไตย

สำหรับบทบาทของกลุ่มอนุรักษ์นิยม คณะชาติ กลุ่มน้ำเงิน แท้ และกบฏบวรเดชที่ต่อต้านการปฏิวัติ ๒๔๗๕ เป็นอย่างไรนั้น โดยลำดับแล้ว เมื่อคณะราษฎรได้ปิดฉากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ลงอย่างฉับพลัน พระปกเกล้าฯ จึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจจำกัดภายใต้รัฐธรรมนูญพระองค์แรกของไทย แต่พระองค์ทรงมีความรู้สึกที่แท้จริงอย่างใดนั้นสามารถประเมินได้จากพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ที่ทรงมีถึงพระองค์เจ้าจิรศักดิ์สุประภาต พระราชโอรสบุญธรรม ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ที่ทรงได้ระบายความรู้สึกของพระมหากษัตริย์เก่าในระบอบใหม่ ว่า “ฉันฉุนเหลือเกิน อยากเล่นบ้าอะไรต่างๆ จัง แต่กลัวนิดหน่อยว่าพวกเจ้าจะถูกเขียดคอกหมดเท่านั้นเอง...เราอยู่ที่นี้ (ไกลกังวล หัวหิน-ผู้เขียน) ก็คิดแปลนอะไรกันต่างๆ จนหัวยุ่งเสมอ แต่เรื่องแปลนเหล่านี้ จะไม่เล่าเพราะกลัวถูกเปิดหนังสือ...”^{๓๕} ข้อความในพระราชหัตถเลขานี้สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงได้ถึงความเคลื่อนไหวและการเตรียมแผนการบางอย่างได้ แม้ในพระราชหัตถเลขาไม่ระบุแน่ชัดว่าแผนการเหล่านั้นคืออะไร แต่ข้อความนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการส่งสัญญาณความไม่พอพระราชหฤทัย

เพียง ๑ เดือนหลังจากพระปกเกล้าฯ ทรงระบายความในพระราชหฤทัยนั้น เกิดการตอบโต้กลับคณะราษฎรด้วยการรัฐประหาร

ผ่าน “พระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่” (๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖) โดยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม มิให้สภาฯ พิจารณาผ่าน *เค้าโครงการแผนเศรษฐกิจ* ของปรีดีที่กลุ่มอนุรักษนิยมไม่เห็นด้วย เนื่องจาก *เค้าโครงการแผนเศรษฐกิจ* มุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการถือครองที่ดินและกำหนดให้รัฐเข้าประกอบการทางเศรษฐกิจ โดยประชาชนมีฐานะเป็นข้าราชการ และรัฐมีหน้าที่สร้างสวัสดิการให้แก่ประชาชนตามแนวคิดสังคมนิยม^{๓๙} ตามด้วยการเนรเทศปรีดีไปต่างประเทศ (กลางเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖) การทำลายสมาคมคณะราษฎร (ปลายเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖) การโยกย้ายทหารของคณะราษฎรออกจากการคุมกำลัง พร้อมโยกย้ายกลุ่มอนุรักษนิยมกลับมาแทน ต่อมาแกนนำคณะราษฎรคนสำคัญเสียชีวิตอย่างปรีศนา (เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖) แผนลอบสังหารแกนนำคณะราษฎร (เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖) และปิดท้ายด้วยการใช้กำลังก่อกบฏบวรเดช (เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖) ตามลำดับ^{๔๐}

โดยลำดับแล้ว ภายหลังที่พระยามโนปกรณฯ และกลุ่มอนุรักษนิยมจัดอำนาจคณะราษฎรในสภาผู้แทนฯ พร้อมรวบอำนาจจากสภาผู้แทนฯ มายังรัฐบาล (๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖) และตัดการคุมกำลังทางการทหารของคณะราษฎรสำเร็จแล้ว^{๔๑} สมาชิกคณะราษฎรคนหนึ่งบันทึกเรื่องราวช่วงสั้นๆ ภายหลังการรัฐประหารของพระยามโนปกรณฯ ว่า มีพระบรมราชโองการล่องหน้าให้ประหารชีวิตคณะราษฎรโทษฐานก่อการกบฏต่อราชวงศ์จักรีในการโค่นล้มการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จากนั้นให้นำหัวของกบฏคณะราษฎรไปเสียบประจานแก่ประชาชนที่ท้องสนามหลวง เพื่อมิให้เอาเป็นเยี่ยงอย่างการก่อกบฏอีกต่อไป^{๔๒}

กล่าวโดยสังเขป ในช่วงเวลาขบปีแรกหลังการปฏิวัติ สถานการณ์ทางการเมืองขณะนั้นเป็นการชิงไหวชิงพริบระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นิยมกับคณะราษฎร เริ่มจากคณะราษฎรเปิดรับสมัครสมาชิก “สมาคมคณะราษฎร” หรือพรรคคณะราษฎรมาตั้งแต่วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยแบ่งโครงสร้างสมาชิกสมาคมฯ ออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ๑. กองอาสาสมัคร ทำหน้าที่ในการรบ ช่วยเหลือทหาร ๒. กองพลเรือน ช่วยเหลือกิจการฝ่ายธุรการของคณะราษฎร ๓. กองนักสืบ มีหน้าที่สอดส่องเหตุการณ์ต่างๆ ให้กิจการของคณะราษฎรดำเนินไปอย่างสะดวก รวมทั้งจัดตั้งสาขาของสมาคมฯ ออกไปยังจังหวัดต่างๆ^{๓๓}

ในสายตาคณะราษฎรแล้ว การตั้งพรรคการเมืองคือ หนทางหนึ่งในการสร้างความมั่นคงให้ระบอบประชาธิปไตย ด้วยการแสวงหาการสนับสนุนจากพลเมืองผ่านการเลือกตั้ง ดังนั้น สมาคมคณะราษฎรจึงเป็นพรรคการเมืองแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่มีหน้าที่ระดมการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและร่วมพิทักษ์ระบอบใหม่ รวมทั้งการเตรียมส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นต่อไป ทั้งนี้ นโยบายของสมาคมฯ คือ หลัก ๖ ประการของคณะราษฎรที่ประกอบด้วย ๑. หลักเอกราช ๒. หลักความปลอดภัย ๓. หลักเศรษฐกิจ ๔. หลักเสมอภาค ๕. หลักเสรีภาพ ๖. หลักการศึกษา อย่างไรก็ตาม ในห้วงเวลานั้นไทยยังไม่มีกฎหมายพรรคการเมือง จึงมิได้เรียกสมาคมคณะราษฎรว่าพรรคการเมือง แต่สมาคมฯ มีวัตถุประสงค์และนโยบายแจ่มชัดเช่นพรรคการเมือง กล่าวคือ มีการระดมสมาชิก และต้องการได้มาซึ่งอำนาจรัฐดุจเดียวกับพรรคการเมือง

ด้วยความตื่นตัวและการเปิดกว้างในการรับสมัคร เพียงแค่ ๖ เดือน สมาคมคณะราษฎรมีสมาชิกถึง ๑๐,๐๐๐ คน ต่อมา

เขตกรุงเทพฯ มีสมาชิกถึง ๖๐,๐๐๐ คน ครึ่งหนึ่งของสมาชิกเป็นข้าราชการ อีกครึ่งเป็นสามัญชน^{๔๔} ด้วยเหตุที่การขยายตัวของสมาชิกสมาคมฯ เป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงสร้างความวิตกให้แก่กลุ่มอนุรักษ์นิยมเป็นอย่างมาก ในสายตาของกลุ่มอนุรักษ์นิยมมองสมาคมคณะราษฎรอย่างหวาดวิตกว่า สมาคมฯ นี้จะเป็นฐานทางการเมืองของคณะราษฎร อีกทั้งยังจัดตั้งสาขาสมาคมอย่างกว้างขวางทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ผ่านกลไกระบบราชการ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นนายกสมาคมฯ ในระดับจังหวัด และมีข้าราชการฝ่ายปกครอง ผู้พิพากษา ทหาร ตำรวจ และครูเป็นสมาชิก นอกจากนี้ สมาคมฯ ยังเปิดรับสมาชิกระดับประชาชนอย่างกว้างขวางอีกด้วย^{๔๕}

สำหรับสัญลักษณ์ของสมาคมคณะราษฎรนั้นเป็นวงกลมรูปไข่ มีอุณาโลมอันเป็นสัญลักษณ์ของกองทัพกองอยู่เหนือสมอเรืออันเป็นสัญลักษณ์ของกองทัพเรือ และมีคันไถอยู่ตรงกลาง โดยมีรวงข้าวประกอบซ้ายขวา หมายถึง พลเรือนทั่วประเทศ

ดังนั้น การตอบโต้กลับของกลุ่มอนุรักษ์นิยมคือ เตรียมการขอก่อตั้ง “สมาคมคณะชาติ” ขึ้นให้เป็นพรรคการเมืองคู่แข่งของพรรคคณะราษฎร โดยประกาศหลัก ๗ ประการตอบโต้คณะราษฎรว่า

“๑. เชิดชูหลักประชาธิปไตยและต้องให้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขชั่วนิรันดร์ ๒. บำรุงกำลังทหารให้สมฐานะของประเทศเพื่อรักษาสิทธิและอิสรภาพของชาติให้เจริญยิ่งขึ้น ๓. บำรุงศาสนาและการศึกษาของชาติให้เจริญยิ่งขึ้น ๔. รักษาจารีตที่เป็นเครื่อง

เชิดชูเกียรติแห่งชาติ ๕. พยายามบำรุงและใช้สิ่งของที่เป็นของชาติ ๖. ถือประโยชน์ของราษฎรและของชาติเป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของรัฐบาลและของบุคคล ๗. ให้ผู้ประกอบกิจกรรมและอุตสาหกรรมของชาติได้รับคามสนับสนุนก่อนพวกอื่น”

สัญลักษณ์ของสมาคมคณะชาติคือ ธงชาติสยามเการูปช้างเผือกบนพื้นแดง สมาคมฯ ดังกล่าวเก็บค่าสมาชิกสูงมาก สมาชิกหลักของสมาคมฯ จึงน่าจะเป็นชนชั้นสูง^{๔๖} และน่าสังเกตว่า นโยบายของสมาคมฯ นี้ไม่พูดถึงเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของประชาชนแต่อย่างใด

กล่าวโดยสรุป นโยบายของสมาคมฯ คือ เชิดชูและรักษาจารีตประเพณี มุ่งเน้นปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจากนโยบายของคณะราษฎร เนื่องจากพวกเขาไม่พอใจแผนเศรษฐกิจของคณะราษฎรที่จะทำลายผลประโยชน์ของพวกเขา ส่วนทัศนะทางการเมืองของสมาคมฯ และผู้สนับสนุนนั้นเห็นตรงกันว่าประชาชนไม่มีความรับผิดชอบทางการเมือง สมาคมคณะชาติขยายตัวเร็วมาก เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มเจ้านาย กลุ่มอนุรักษนิยม และเจ้าที่ดินหัวเก่า โดยเป้าหมายทางการเมืองของสมาคมฯ คือ การฟื้นฟูระบอบที่ทำให้พวกเขากลับมามีอำนาจดุจเดิมอีกครั้งหนึ่ง^{๔๗}

ต่อมาพระยามโนปกรณซ์ นำเรื่องจัดตั้งสมาคมคณะชาติไปกราบบังคมทูลปรึกษาพระปกเกล้าฯ พระองค์มีพระราชหัตถเลขาตอบกลับเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ความว่า

“...สำหรับประเทศสยามซึ่งพึงจะมีรัฐธรรมนูญ
ขึ้นใหม่ ยังหาถึงเวลาสมควรที่จะมีคณะกรรมการเมือง
เช่นเขาไม่ ด้วยประชาชนส่วนมากยังไม่เข้าใจวิธีการ
ปกครองแบบรัฐธรรมนูญเสียเลย เมื่อเกิดมีคณะกรรมการ
เมืองขึ้นแข่งขันกันเช่นนี้ ก็จะเข้าใจผิดไปว่าเป็นการ
ตั้งหมู่ตั้งคณะ สำหรับเป็นปรปักษ์หักล้างอำนาจซึ่ง
กันและกัน ผลที่สุดอาจเป็นชนวนให้เกิดวิวาทบาด
หมางกันขึ้นได้อย่างรุนแรง จนถึงเป็นภัยแห่งความ
สงบสุขของประเทศ หรืออย่างน้อยก็จะทำให้เกิดความ
หวาดหวั่นในหมู่อาณาประชาราษฎร์ อันเป็นสิ่งไม่พึง
ปรารถนาอย่างยิ่ง คณะการเมืองจะทำประโยชน์จริง
ให้กับประชาชนได้ ก็เมื่อประชาชนมีความเข้าใจใน
วิธีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญแล้ว ข้าพเจ้าจึงเห็น
ว่าในเวลานี้อ่าให้มีสมามคมการเมืองเลยจะดีกว่า แต่
โดยเหตุที่บัดนี้ รัฐบาลได้ยอมอนุญาตให้สมามคมคณะ
ราษฎรเสียแล้ว จึงเป็นการยากที่จะกีดกันห้ามหวงมิ
ให้มีคณะเมืองขึ้นอีกคณะหนึ่งหรือหลายคณะได้ อย่าง
ดีที่สุด ข้าพเจ้าเห็นว่า สมควรที่จะเลิกสมามคมคณะ
ราษฎรและคณะอื่นทีเดียว...”^{๔๘}

เป็นไปได้ว่า พระยามโนปกรณซ์ ใช้พระราชหัตถเลขา
โน้มน้าวคณะรัฐมนตรีให้ลงมติสนับสนุนฝ่ายตน พร้อมแจ้งให้เจ้า
กระทรวงต่างๆ ทราบว่า ห้ามมิให้ข้าราชการสมัครเป็นสมาชิกสมามคม
คณะราษฎร ส่วนผู้ที่เป็สมาชิกแล้วให้ลาออกจากสมาชิกภาพ อัน
เป็นการทำลายฐานทางการเมืองของสมามคมคณะราษฎรลง ดังนั้น

สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การจัดตั้งสมาคมคณะชาติเป็นประหนึ่งเหตุ
ยุบสมาคมคณะราษฎรลงนั่นเอง

สำหรับการยุบสมาคมคณะราษฎรลงนั้น คนหนุ่มฝ่าย
นิยมประชาธิปไตยบันทึกถึงเล่ห์กลของพระยามโนปกรณซ์ และกลุ่ม
อนุรักษนิยมในการยุบสมาคมคณะราษฎรว่า

“เมื่อสมาคมคณะราษฎรตั้งขึ้นได้ สมาคม
คณะชาติก็ขอตั้งตามติดขึ้นมาบ้าง...เพราะระบอบ
การปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างถูกแบบแผนนั้น
จำเป็นต้องมีพรรคการเมืองอย่างน้อย ๒ พรรค...ใน
เวลาที่จะมาถึง ในเวลานั้น เด็กหนุ่มเพื่อนๆ ผมยังไม่รู้
ว่า อะไรเป็นอะไร ดังที่เคยเรียนมาแล้ว เพราะเรายัง
เด็กมาก และเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย”

ในที่สุดเมื่อรัฐบาลประกาศออกมาว่า ไม่ให้มีการตั้งสมาคม
การเมืองขึ้น^{๔๔} ส่งผลให้สมาคมคณะราษฎรจำต้องเปลี่ยนบทบาท
จากสมาคมการเมืองเป็น “สโมสรคณะราษฎร” ทำหน้าที่ด้านความ
รื่นเริงแทนเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ หลังจากสมาคมฯ
สลายตัว ส่งผลให้สาขาสมาคมฯ ในต่างจังหวัดที่ก่อตั้งขึ้นแล้วถูก
ตัดขาดออกจากศูนย์กลาง สาขาต่างๆ จึงล่มสลายไป ทั้งนี้ การใช้
อำนาจให้ยุบเลิกสมาคมการเมืองของคณะราษฎรเป็นช่วงเวลาที่
รัฐบาลพระยามโนปกรณซ์ ทำการรัฐประหารด้วยพระราชกฤษฎีกา
ที่มีพระปกเกล้าฯ ลงพระปรมาภิไธย

คนหนุ่มในครั้งนั้นเล่าเสริมอีกว่า “เมื่อไม่มีสมาคมคณะราษฎร
แล้ว สมาคมคณะชาติจึงตั้งไม่ได้ เพราะผิดนโยบายรัฐบาลในเวลา

นั่น เรื่องอย่างนี้ ในเวลานั้นพวกผมเด็กหนุ่ม ไม่มีความเข้าใจอะไรเลย (แต่ต่อมา—ต่อมา เมื่อรู้เห็น—อะไรหลายๆ เข้า ประกอบกับทั้งอายุก็มากเข้า—มากเข้า จึงรู้และเข้าใจ—ว่า อ้อ-อ้อ—"๕๐

ภายหลังกลุ่มอนุรักษนิยมตัดแขนตัดขาทางการเมืองคณะราษฎรแล้ว ต่อมารัฐบาลพระยามโนปกรณซ์ โยเกี้ยยทหารฝ่ายคณะราษฎรออกจากการคุมกำลัง ทำให้คณะราษฎรเห็นถึงความจำเป็นในการหยุดยั้งการต่อต้านการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ด้วยการรัฐประหารล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณซ์ ลง (๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖) ในที่สุตรัฐบาล พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๑) ได้ขึ้นคุมสภาพการณ์ทางการเมืองไทยขณะนั้นแทน

ภายหลังการล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณซ์ แล้ว คณะนักเรียนกฎหมายราว ๔๐๐ คน เดินขบวนตามถนนราชดำเนินไปยังวังปารุสกวันที่เป็นทำเนียบรัฐบาลในขณะนั้น นายเซ่งตัน เจริญสุข ตัวแทนกลุ่มนักศึกษายื่นหนังสือถึงพระยาพหลฯ ประณามรัฐบาลพระยามโนปกรณซ์ และหนังสือเรียกร้องให้รัฐบาลพระยาพหลฯ ไล่สวนลงโทษพระยามโนปกรณซ์ ในข้อหาละเมิดรัฐธรรมนูญการปกครอง ข้อความในหนังสือประท้วงตอนหนึ่งระบุว่า "เมื่อใดมีการละเมิดรัฐธรรมนูญขึ้น และในเมื่อสภาพและโอกาสเปิดช่องว่างให้เราทำได้แล้ว เมื่อนั้นเราจะไม่ยอมละเว้นเป็นอันขาด เราจึงต้องยื่นมือเข้าเกี่ยวข้องตามหน้าที่พลเมืองที่จงรักภักดีต่อชาติ ไม่เลือกหรือเห็นแก่หน้าบุคคล และไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลคณะใดๆ ทั้งสิ้น" เมื่อพระยาพหลฯ รับหนังสือจากคณะนักเรียนกฎหมายแล้วจึงตอบแก่นักศึกษาเหล่านั้นว่า ไม่ต้องการอาฆาตกันต่อไป จึงได้ทำความเข้าใจและไกล่เกลี่ยให้นักศึกษาเลิกแล้วต่อกัน^{๕๑} สอดคล้องกับเรื่องราวที่สมาชิกคณะราษฎรคนหนึ่งเล่าว่า